
TOULKY ČESKOU BUDOUCNOSTÍ

TOULKY ČESKOU BUDOUCNOSTÍ

RÉBUS ZVANÝ PROFESE

Nebude to trvat dlouho, jen dvanáct let, ale technika určitě neztratí tempo. Spíš přidá do sprinterského kroku. Vždyť co se všeobecně vědělo před stejnou dobou o Internetu a mobilních telefonech? Vzpomeňme si, že právě v roce 1996 Microsoft uvedl na trh Internet Explorer 3.0 a shodou okolností jsme v červnu téhož roku začali v České republice používat mobilní telefony systému GSM. Kolik profesí ve spojitosti s těmito vynálezy vzniklo a kolik lidí dnes žije? Troufnete si tedy odhadnout, jak profesně orientovat svá dítky, která letos třeba absolvují mateřskou školu, aby v roce 2020 stála na optimální startovní čáře?

Moji předkové byli rolníci, takových nás bude v české kotlině hodně. Kdekdok přece jezdil v dětství na prázdniny k příbuzným na venkov a v devatenáctém století v Čechách pracovalo v zemědělství 80 procent obyvatel. Oba dědové – z otcovy i matčiny strany – sedlačili. Ani jednoho jsem osobně nepoznal. Zemřeli příliš mladí a prací sedření, jak jsem se doslechl. Genealogickým stromem obou rodů jsem se nezabýval, ale soudě podle příjmení, je víc než pravděpodobné, že kdosi z předků mohl ovládat kovářské řemeslo, což nezní špatně.

Můj otec opustil rodný grunt, absolvoval obchodní akademii a celý život byl úředníkem. Ostatně tak šel život a dnes pracují v zemědělství jen tři procenta Čechů. Současně měl otec trvalý vztah k řemeslu: desítky let doma amatérsky truhlářil, v předsíni našeho pražského bytu vyráběl stoličky, poličky i stoly. Já jsem propadl novinářině, moji oba potomci rovněž. Ale čím budou moji případní vnuci a vnučky, o tom nemám nejmenší tušení.

Proto jsem do internetového vyhledávače zadal slova: povolání budoucnosti. A pak jsem s napětím čekal. Na první stránce se objevily dvě profese: kuchař a sommelier, což je znalec vína, jeho ochutnávač. K tomuhle závěru dospěly gastronomické a vinařské firmy. I když to nezní špatně, ani trochu tomu nelze věřit. A tak jsem sáhl po odborné literatuře a kontaktoval odborníky.

V PASTI ÚSPĚCHU

Americký sociolog a ekonomický analytik Robert B. Reich, který byl svého času ministrem práce a sociálních věcí v Clintonově vládě, napsal knihu V pasti úspěchu s podtitulem Diagnóza kapitalismu 21. století (česky vydal Prostor, 2003). V tomto eseji se pokouší přímočaře nahlížet do nejbližší doby, kterou považuje za převratnou podobně, jako byla průmyslová revoluce na přelomu 18. a 19. století.

Samotný název napovídá, že pakliže se v lidském konání dostaví úspěch, ocitneme se zároveň i v pasti. Reich to vysvětluje hned v úvodu: Ekonomika bude mnohem náchylnější k turbulencím, než byla kdykoliv v minulých letech. A to proto, že se peníze pohybují rychleji. Vznikají nové podniky, daří se jim, ale vzápětí zanikají. A s nimi i pracovní místa. Roste spekulativní šílensství, které vede ke vzniku tržních bublin, které se rychle nafouknou a prasknou, jako byly například internetové firmy „dot.com“.

Myšlenky, klepy, horké peníze, „nové“ nové věci, celebrity a šílenci všeho druhu – to vše víří po celém světě.

Tohle Reich realisticky konstatuje, nicméně věří, že nové technologie poskytnou zákazníkům širší výběr a snazší přístup k něčemu lepšímu. Takže budeme utrácet stále větší část osobních příjmů za svá přání, jež budou přesahovat základní potřeby života. Mluví o sedmi oblastech osobních služeb: zdraví, zábava, přitažlivost pro ostatní, intelektuální podněty, styk, rodinný život, finanční jistota. A při realizaci těchto „přání“ najde zaměstnání mnoho odborně kvalifikovaných lidí.

ZDRAVÍ, ZÁBAVA, MÓDA

Co si lze pod těmi sedmi hesly představit?

Lidé v touze zachovat si zdraví budou cvičit a léčit se. Budou se bavit filmem, divadlem a sportem. Svou přitažlivost budou zvyšovat módním oblékáním, kosmetickými operacemi a rekreačním sportováním. Toužit budou i po intelektuální potravě, literatuře, informacích z politiky, vědy i historie. Bude existovat potřeba společenského styku, přetrvá i zájem o poskytování sexuálních rozkoší. Rovněž rodinný život posílí řada nových produktů. Pokud jde o finanční jistoty, na ně se napojuje trh nejrůznějšího poradenství.

Tady najde podle Reicha i dalších prognostiků, kteří zde trochu kopírují starší teorie ekonomy Kennetha Galbraitha, uplatnění kolem 30 procent pracovníků. Nelze ani tak mluvit o profesích budoucnosti, protože je známe již dnes. Budou to například instruktoři aerobiku, osobní trenéři, fyzioterapeuti, cestovní průvodci, soukromí trenéři, učitelé, řidiči, číšníci, ošetřovatelé dětí i seniorů, tvůrci i odborní poradci všeho druhu.

Dalších asi 20 procent lidí postačí na práci v běžné výrobě.

Zbýlých 50 procent pracovníků lze podle prognostiků rozdělit na přibližně dvě stejné poloviny. Jedna bude zaměstnána ve státní správě a v ostatních profesích, druhou by měli tvořit tvůrčí pracovníci se zaměřením na zlepšování výroby, ale i zábavy, kteří budou také nejlépe placeni.

KEJKLÍŘI A CVOKAŘKY

„Nedávno jsem dostal e-mail od své bývalé studentky,“ líčí Reich na stránkách své knihy historiku. „Pracuje pro malou společnost v New Yorku a vymýšlí hry, které mohou hrát na Internetu tisíce lidí. Šest hodin denně jí zabere vymýšlení a dvanáct hodin se zabývá tím, aby je prodala. Považuje to za senzaci a říká, že když uváží, kam až vyšplhá cena jejích akcí do tří let, tak je multimilionářka.“ Tahle žena patří do elitní skupiny tvůrčích pracovníků, již si ale Reich rozděluje ještě na dvě podskupiny – na kejkliře a cvokařky.

Kejkliř je vynálezce, umělec, projektant, finanční kouzelník, vědec, spisovatel či skladatel. Jinak řečeno: osobnost schopná vidět nové možnosti v konkrétním médiu. Je to mnohdy i snilek a vizionář. Cvokařka je osoba rovněž kreativní a Reich hned vysvětluje, proč volil ženský rod: „Protože jsem se chtěl vyhnout nemotorné konvenci emancipované doby, která žádá uvádět hned u všeho důležitého ‚on‘ nebo ‚ona‘. Cvokařka je agent, marketingový pracovník, podnikavec schopný rozpoznat možnosti trhu. Uvádím ji jako ženu, ale existují i cvokaři stejně jako kejkliřky.“ Ostatně v historce zmíněná studentka byla přece šest hodin při vymýšlení hry kejkliřem a dvanáct hodin při jejím prodeji cvokařkou. Kdybych měl za sebe označit, jaké bude povolání budoucnosti s tou největší perspektivou, pak jsou to tyhle dvě skupiny kreativních talentů.

SYMBOLICKÝ ANALYTIK

Profesor Martin Potůček, šéf Centra pro sociální a ekonomické strategie (CESES) Karlovy univerzity (rozhovor s ním najdete níže), má pro kejkliře a cvokařky jiné pojmenování, akademičtější a solidnější. Nazývá je symbolickými analytiky (což je mimochodem pojem pocházející také od Reicha), protože podle jeho slov je zacházení se symboly náplní jejich práce. Jaké jsou základní předpoklady pro takovou činnost? „Vlohy pro matematiku a pak kvalitní humanitní vzdělání s co nejširším záběrem,“ zní skoro překvapivá Potůčkova odpověď. Matematika, no prosím, takže ty věčné diskuse o povinné či nepovinné maturitě z matematiky dostávají jasnou odpověď. „Symboličtí analytici vytvářejí i speciální softwary. Například v prezidentské kampani v USA má údajně paní Clintonová v tomto směru lepší analytiky než její soupeř Obama, což může být v konečném výsledku rozhodující,“ dodává profesor Potůček.

Kdekoho se znalostmi současné praxe napadá, že zatím se tvůrčí pracovníci uplatňovali spíše ve výrobních činnostech. To však přestává platit, protože nyní vstupují do sféry svobodných povolání, kde jich bude stále přibývat. Jsou to právníci, auditoři nebo daňoví poradci a taky různí ekonomičtí analytici, weboví umělci, a dokonce i odborníci na humanitární pomoc, tedy tvůrčí lidé, kteří nepropadají rutině a jsou těžko nahraditelní. Tihle lidé pracují na principu outsourcingu (viz rámeček na str. 8) a jsou či budou samostatně výdělečně činní a honorovaní za účast na určitém projektu. Proto se sami budou průběžně vzdělávat a také budou sami (možná s pomocí agentur) usilovat o získání účasti na dalším projektu.

JEDEN ŽIVOT, VÍCE POVOLÁNÍ?

Kvalitní kovaná a tvůrčí práce bude zřejmě v budoucnu spojována vždy jen s určitým projektem. Odzvoní pevné hodinové mzdě a pravidelné pracovní době. Zároveň to přinese konec obvyklých kariérních postupů ve firmě. Odtud je jen krůček k dalšímu očekávanému trendu, že totiž současné generace, ale spíše jejich potomci budou vykonávat během života několik různých povolání. Čili přestane platit „jeden život, jedno povolání“.

O takových prognózách se mluví již delší dobu, ale zatím se nenaplnují. Důvod nejspíš spočívá v tom, že lidé tuhle nepohodlnou změnu práce odmítají a firmy v rámci sociálního smíru na její zavedení netlačí. Firmy se navíc obávají, že by najatí pracovníci mohli zároveň pracovat pro konkurenci. Takže je stále výhodné připoutat určité zaměstnance k firmě pomocí smlouvy.

Nicméně z čím dál jasnějších trendů vyplývá, že všechny opakující se činnosti vyřídí ve firmě počítačové systémy nebo budou takzvaně outsourcovány. Proto prudce stoupne poptávka po vysoce kvalifikovaných „znalostních“ pracovnících na smlouvu a naproti tomu bude klesat počet „pevných“ zaměstnanců. Také se předpokládá, že část rutinních činností převezmou u firem sami zákazníci, kteří například vyplněním objednávek, dotazníků s upřesněním požadovaného zboží na webových stránkách nahradí práci obchodních oddělení. Což se už děje, jak na to neustále upozorňuje ve svých sloupcích a knihách například slavný americký novinář Thomas Friedman z prestižního listu The New York Times.

OPRAVDU SLIBNÁ BUDOUCNOST?

Všechno, o čem byla řeč, se bude pochopitelně týkat v dnešním, globalizovaném světě i tuzemského pracovního terénu. Tým profesora Potůčka z CESES vypracoval proto studie, v nichž se nastiňují tři scénáře vývoje České republiky do roku 2025. Už jen samy jejich názvy znějí slibně: Přežít v klidu a pohodě, nebo jít do toho?

Česká republika středoevropským tygrem Čechy a Morava – zahrada Evropy Publikace vyšla v roce 2003 a hned se kolem ní rozpoutala veřejná debata, byť spíše na sociologickém písečku. I když autoři tvrdí v úvodu, že scénáře zpracovali za předpokladu, že nedojde k zásadním civilizačním zvrátům, jež by významně změnily podmínky života v České republice, jejich vyznění je až příliš pozitivní.

Proč? Protože vůbec neberou v potaz, že by například mohla vypuknout krize „blahobytného státu“, kterou řada lidí předpokládá. Tu by mohl vyvolat nejspíš konflikt mezi demografickými a ekonomickými faktory (například současná vláda ČR začala řešit důchodovou reformu, ale je teprve na prvpočátku). Další problémy mohou vzniknout kolem zvýšené míry migrace.

V tomto duchu reagoval na studii i Ivan Dvořák z neziskového občanského sdružení Societas Rudolphina, jež se zabývá managementem znalostí a transferem technologií. Dvořák ve své recenzi studie zmínil i vznik možné krize ve vztazích euroatlantických či vnitroeurovských, které mohou zbrzdit evropskou integraci, a také hrozbu neblahých

důsledků praktického uplatnění nových technologií v komunikacích, telemetrii (přesného určování místa na dálku, třeba zaměření auta prostřednictvím družice) či genetickém inženýrství, jež mohou výrazně změnit život k horšímu.

Připustil i jakousi „zpětnou reakci přírody“, která se může projevit epidemií dosud neznámé choroby s úmrtností jako AIDS. Mluvil i o dalších ani trochu optimistických aspektech, jež by však zcela jistě škrtly Reichovy vize. Za této situace by se nepochybně i tolik opěvovaní kejklíři, cvokačky i symboličtí analytici museli rychle přeorientovat na jiné produkty.

DOBŘÍ I ŠPATNÁ ZPRÁVA

Ivan Dvořák, s nímž nemusíme ve všem souhlasit, podotýká, že autoři z Potůčkova týmu jako by se o vážných tématech styděli mluvit. Sám pak přináší dva možné závěry scénářů o české budoucnosti; nenechme se zmást, že o nich píše v minulém čase.

První: Ještě v roce 2019 se řada anarchistických a teroristických skupin pokusila ojedinělými útoky destabilizovat poměry, tyto snahy však byly potlačeny tvrdými represemi (za tichého souhlasu většiny obyvatelstva). Řada intelektuálů však emigrovala. V roce 2020 byla ČR na 31. místě podle ukazatelů pocitu individuální svobody, na 7. místě, pokud jde o stabilitu a zákonnost, a na 16. místě v konkurenceschopnosti. Její další světlá budoucnost se jevila zajištěná.

Druhá: Další pokles průměrné životní úrovně byl doprovázen dalším rozvojem kultury a sportu, sportovní akce, hudební festivaly, divadla i film kvetly. V zahraničním tisku začala být ČR označována „Titanikem, na jehož palubě hrají kapely“. Rozdíly mezi jednotlivými vrstvami společnostmi i oblastmi a obcemi se nadále zvětšovaly. V roce 2020 byla ČR na 11. místě, co se týče pocitu individuální svobody, na 61. místě na světě podle ukazatelů stability a zákonnosti a na 47. místě v konkurenceschopnosti. Její další budoucnost se však jevila jako velmi problematická.

Tak ... a teď si vyberme. I když si myslím, že přirozenější je být mírným skeptikem než nadšeným optimistou, neviděl bych budoucnost zase tak moc špatně, pokud ovšem nepřijdeme na to, jak si poradit s tenčícími se zdroji energií. A tady bych se jako ateista ze všech sil modlil za to, aby někdo přišel s nějakým ještě epochálnějším vynálezem, než byla elektřina. „Stačil“ by třeba i objev toho, jak právě elektřinu efektivně skladovat, což by umožnilo pracovat z míst, kde není zavedena. Nebyl by to podobný převrat, jaký znamenalo používání Internetu či mobilu? O tom však prognostici mlčí. Nelze se jim ale divit. Místo planého fantazírování zůstávají raději při zemi a předvídají například velký nárůst zaměstnanosti v oblasti osobních sociálních služeb. Při demografickém vývoji populace v euroatlantickém světě může být totiž brzy péče o milióny seniorů velmi dobrým džobem. +

ČEŠI JEN LEVNOU PRACOVNÍ SILOU?

Stovka českých osobností podepsala v září loňského roku výzvu varující před poklesem úrovně vzdělanosti. Podle vědců a pedagogů se na našich školách soustavně snižují požadavky na znalosti a dovednosti. Pokud se český národ nechce stát levnou a podřadnou pracovní silou, musí se vzdělávat a rozvíjet znalosti a dovednosti, uváděla výzva.

„Absolventi základních, středních i vysokých škol mají dnes podstatně horší všeobecný rozhled než generace jejich rodičů,“ stálo v textu, jež sestavil Jindřich Bečvář z matematickofyzikální fakulty Karlovy univerzity.

Výzvu podepsali například historik Zdeněk Beneš, psychiatr Jan Cimický, astrofyzik Jiří Grygar, teolog Tomáš Halík, informatik Ivan Havel, lékař Josef Koutecký, lingvista Petr Piňha, filozof Jan Sokol, socioložka Jiřina Šíková, spisovatel Josef Škvorecký a herci Petr Kostka, Viktor Preis a Ilja Racek.

Žáci a studenti jsou prý stále méně ochotni a také schopni porozumět světu. „Výrazně poklesla chuť pochopit přírodovědné i společenské jevy, vyznat se v historii, literatuře a výtvarném umění,“ uvádí se ve výzvě. Mnozí maturanti prý mají problémy s vyjadřováním i pravopisem, početními úkony, nejsou schopni porozumět textu a neznají základní historická fakta.

Zmenšený důraz na vědomosti přinesl nový školský zákon.

Podle signatářů výzvy vede nedostatečná vzdělanost a malý všeobecný přehled „k degradaci populace na nemyslíci dav spotřebitelů všeho možného i nemožného, vytváří živnou půdu pro nejrůznější podvodníky, extremisty, je zdrojem ignorance a agresivity vůči lidem i přírodě“.

OUTSOURCING: „VLCI SAMOTÁŘI“

Slovo anglického původu vzniklo spojením slov outside (vnější) a resourcing (zdroj) čili outsourcing.

Sedíte doma u počítače a pracujete – to je přesně ono.

Nikdo vás neruší, pokud zrovna souseď neseká trávník nebo váš pes neškrábe na dveře se žádostí, abyste s ním šel ven. Rozvoj telekomunikační a výpočetní techniky umožňuje řadě firem, aby s pomocí těchto externistů takto virtuálně existovaly. Dokonce se jim to začíná vyplácet. Firmám, které nepoužívají mobilní pracovní sílu, stoupají náklady až o pětinu. Před dvěma lety takto v Česku pracovalo na sto tisíc „vlků samotářů“. Do budoucna budou přibývat, protože jim takové pracovní podmínky vyhovují, a navíc jsou, jak se ukazuje, mimořádně výkonní. Mobilita totiž láká talentované pracovníky. Tím, že neztrácejí čas cestováním do zaměstnání, mohou být produktivnější jak v profesním, tak i v soukromém životě.

Jsou tu však i námitky vůči trendu „vlků samotářů“, protože podniky drží pohromadě nejen vytvářením zisků, ale také jejich kultura, jež stojí na pracovnících spojených s tradicemi a příběhy. Pouze taková lidé jsou tmelem firmy, zatímco od „žoldáků“ zaměstnaných na dálku nemůže nikdo takovou identifi kaci s firmou chtít.

Další názor na outsourcingová pracoviště uvádí, že někteří lidé se při práci v domácím prostředí špatně soustředí, ztrácejí motivaci, a proto je pro někoho vhodnější pronajmout si po všech stránkách vysoce funkční kancelář. To je zřejmě další trend.